

O'ZBEKISTON VA ANGLIYADA O'QITUVCHILAR TAYYORLASH TIZIMI: KOMPARATIVISTIK TAHLIL

Miramatova Laylo Ravshanjon qizi

O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti

Pedagogika nazariyasi va tarixi mutaxassisligi 2- bosqich magistranti.

Tel: +99893 151 61 75

E-mail: miramatovalaylo@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur tezisdan O'zbekiston va Angliyada o'qituvchilar tayyorlash tizimining strukturaviy hamda mazmuniy komponentlari qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda pedagog kadrlar tayyorlashning tashkiliy tuzilmasi, ta'lim bosqichlari, o'qituvchilik kasbiga kirish yo'llari, nazariy va amaliy tayyorgarlikning o'zaro uyg'unligi kabi masalalariga e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: o'qituvchilar tayyorlash tizimi, pedagogik ta'lim, qiyosiy pedagogika, O'zbekiston, Angliya, QTS, PGCE, pedagogik amaliyot, baholash, kompetensiya.

Аннотация. Эта статья посвящена сравнительному анализу структурных и содержательных компонентов систем подготовки учителей в Узбекистане и Англии. В исследовании рассматриваются организационная структура подготовки учителей, этапы образования, пути поступления в профессию учителя, соотношение теоретической и практической подготовки.

Ключевые слова: система подготовки учителей, педагогическое образование, сравнительная педагогика, Узбекистан, Англия, QTS, PGCE, педагогическая практика, оценивание, компетентность

Annotation. This article provides a comparative analysis of the structural and substantive components of the teacher training systems in Uzbekistan and England. The study focuses on the organizational structure of teacher training, stages of education, pathways into the teaching profession, the relationship between theoretical and practical training.

Keywords: teacher training system, teacher education, comparative pedagogy, Uzbekistan, England, QTS, PGCE, teaching practice, assessment, competence.

Zamonaviy ta'lim tizimida pedagog kadrlarning kasbiy kompetensiyasi va pedagogik mahorati ta'lim sifatini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Shu sababli o'qituvchilarni tayyorlash tizimini takomillashtirish, ilg'or xorijiy tajribalarni o'rganish va milliy ta'lim tizimiga mos jihatlarini aniqlash dolzarb ilmiy-pedagogik vazifalardan biridir.

O'zbekiston va Angliya ta'lim tizimlari tarixiy, tashkiliy va institutsional jihatdan bir-biridan farq qilsa-da, har ikkala mamlakatda ham o'qituvchining kasbiy tayyorgarligi, pedagogik kompetensiyasi va amaliy faoliyatga tayyorligi muhim mezon sifatida qaraladi. Qiyosiy tahlil jarayonida o'qituvchilar tayyorlash tizimining strukturasi, mazmuni, ta'lim

shakllari, amaliyotning o'zni va baholash mexanizmlarini o'rganish ikki mamlakat tajribasining o'ziga xos va umumiy jihatlarini aniqlash imkonini beradi.

O'zbekistonda o'qituvchilar tayyorlash oliy universitetlar, pedagogika institutlari hamda universitetlar tarkibidagi pedagogik ta'lim yo'nalishlari orqali amalga oshiriladi. Mamlakatda pedagog kadrlar tayyorlashda davlat, nodavlat va xorijiy oliy ta'lim muassasalari ham ishtirok etmoqda.

O'qituvchilar tayyorlash tizimining asosiy bosqichlaridan biri bakalavriat hisoblanadi. Mazkur bosqichda talabalar tanlangan ta'lim yo'nalishi bo'yicha nazariy bilim, amaliy ko'nikma va malakalarni egallaydilar. Pedagogik bakalavriat dasturlari maktabgacha va umumiy o'rta ta'lim tizimida faoliyat yuritishi mumkin bo'lgan mutaxassislarni tayyorlashga yo'naltirilgan.

Magistratura bosqichi esa pedagogik va ilmiy faoliyat uchun yanada chuqurlashtirilgan tayyorgarlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Magistraturaga qabul jarayonida bakalavr diplomi bo'yicha o'zlashtirish ko'rsatkichlari va xorijiy tilni bilish darajasi kabi mezonlar hisobga olinadi.

O'zbekiston tizimining muhim jihatlaridan biri oliy ta'limga kirish va ta'lim muassasasini tanlash imkoniyatlarining kengayib borayotganligidir. Abituriyentlarning bir nechta ta'lim muassasasiga hujjat topshirish imkoniyati, davlat va nodavlat ta'lim muassasalarini tanlash hamda oliy ta'lim tashkilotlariga akademik va tashkiliy mustaqillik berilishi pedagogik kadrlar tayyorlash tizimining rivojlanish tendensiyalarini ko'rsatadi.

Angliyada o'qituvchilik kasbiga kirish O'zbekistonga nisbatan murakkabroq va turli muqobil yo'nalishlarni o'z ichiga oladi. Davlat maktablarida o'qituvchi sifatida faoliyat yuritish uchun malakali o'qituvchi maqomi — QTSga ega bo'lish muhim talab hisoblanadi. QTS o'qituvchining kasbiy tayyorgarligi va ta'lim sifatiga qo'yiladigan talablarni ifodalovchi malaka maqomidir.

Angliyada o'qituvchi tayyorlashning asosiy ikki yo'nalishi mavjud: universitetga asoslangan tayyorlov va maktabga asoslangan tayyorlov. Universitetga asoslangan dasturlarda akademik va pedagogik tayyorgarlik uyg'unlashtiriladi. Maktabga asoslangan dasturlarda esa talabalar bevosita maktab muhitida pedagogik faoliyat olib borib, tajribali o'qituvchilar rahbarligida kasbiy ko'nikmalarni shakllantiradilar.

Universitet asosidagi tayyorgarlik Bachelor of Education (BEd) va Postgraduate Certificate in Education (PGCE) kabi dasturlarni qamrab oladi. BEd dasturi, ayniqsa, boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarini tayyorlashda muhim o'rin tutadi. Unda fan bo'yicha bilimlar bilan bir qatorda pedagogika va metodika, shuningdek, maktabdagi amaliy faoliyatga katta e'tibor qaratiladi.

PGCE dasturi esa bakalavr yoki unga tenglashtirilgan diplomga ega bo'lgan shaxslarning pedagogik kasbiy tayyorgarligini shakllantirishga yo'naltirilgan. Mazkur dastur ko'pincha bir yillik kunduzgi shaklda tashkil etiladi. Talabalar nazariy bilimlarni amaliy pedagogik faoliyat bilan uyg'unlashtirish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Pedagogik amaliyot va maktab-universitet hamkorligi

O'zbekiston va Angliya o'qituvchilar tayyorlash tizimlarini qiyoslashda pedagogik amaliyot alohida ahamiyatga ega. Chunki bo'lajak o'qituvchining nazariy bilimlarni real ta'lim jarayonida qo'llay olish qobiliyati uning kasbiy tayyorgarligining muhim ko'rsatkichidir.

Angliyadagi PGCE dasturlarida pedagogik amaliyot katta hajmni tashkil etadi. Boshlang'ich ta'lim yo'nalishida amaliyot taxminan 19 hafta, o'rta ta'lim yo'nalishida esa taxminan 24 hafta davom etishi ko'rsatilgan. Bunday amaliyot davomida talabalar sinfdagi o'qituvchilik faoliyatini bevosita kuzatish, dars o'tish, o'z faoliyatini tahlil qilish va tajribali pedagoqlardan fikr-mulohaza olish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Angliya tajribasining muhim jihati — universitet va maktablar o'rtasidagi hamkorlikning yuqori darajada yo'lga qo'yilganligidir. Amaliyot davrida mentorlar talabalarning darslarini kuzatadi, ularga metodik tavsiyalar beradi, yozma va og'zaki fikr-mulohazalar bildiradi hamda baholash jarayonida ishtirok etadi.

Maktabga asoslangan o'qituvchi tayyorlash dasturlari esa kasbiy tayyorgarlikni bevosita maktab muhitida olib borishga imkon beradi. Bunday yondashuv nazariya va amaliyotning uzviy bog'lanishini kuchaytiradi.

Angliyadagi yana bir muhim model — Teach First dasturidir. Ushbu dastur pedagogik faoliyatni ish jarayoni bilan integratsiyalashga qaratilgan bo'lib, nomzodlar intensiv tayyorgarlikdan so'ng maktablarda faoliyat olib boradilar.

O'zbekiston va Angliya o'qituvchilar tayyorlash tizimlarini qiyoslash natijasida bir qator umumiy va farqli jihatlar aniqlandi.

Birinchidan, har ikkala mamlakatda ham o'qituvchilar tayyorlash tizimida oliy ta'lim muassasalari muhim o'rin egallaydi. Biroq Angliyada universitet bilan bir qatorda maktablar ham o'qituvchi tayyorlashning faol subyekti sifatida ishtirok etadi.

Ikkinchidan, O'zbekistonda o'qituvchilar tayyorlash asosan bakalavriat va magistratura bosqichlari orqali tashkil etilgan bo'lsa, Angliyada pedagogik kasbga kirishning bir nechta muqobil yo'llari mavjud. Bu esa turli akademik va kasbiy tajribaga ega nomzodlarning o'qituvchilik kasbiga kirishini ta'minlaydi.

Uchinchidan, Angliya tizimida pedagogik amaliyotning hajmi va maktab bilan hamkorlik darajasi yuqoriligi ko'zga tashlanadi. Mentorlik, darslarni kuzatish, fikr-mulohaza berish va amaliy baholash bo'lajak o'qituvchining kasbiy kompetensiyasini shakllantirishga xizmat qiladi.

To'rtinchidan, baholash tizimlarida ham farqlar mavjud. O'zbekistonda joriy, oraliq va yakuniy nazorat shakllari ustuvor bo'lsa, Angliyada portfolio, refleksiya, amaliy kuzatuv, diagnostik va boshlang'ich baholash kabi usullar kengroq qo'llaniladi.

Beshinchidan, Angliya pedagogik ta'limida fan bo'yicha maxsus pedagogikaga alohida e'tibor qaratilishi o'qituvchi tayyorlash mazmunining muhim xususiyati hisoblanadi.

O'zbekistonda va Angliyada o'qituvchilar tayyorlash tizimining qiyosiy tahlili shuni ko'rsatadiki, har ikki mamlakatda pedagog kadrlarning kasbiy tayyorgarligini ta'minlashga qaratilgan institutsional va mazmuniy mexanizmlar mavjud. Shu bilan birga, ularning tashkiliy

tuzilmasi, pedagogik kasbga kirish yo'llari, amaliyotning tashkil etilishi va baholash mexanizmlarida muayyan farqlar mavjud.

Angliya tajribasining muhim jihatlari sifatida universitet va maktab hamkorligining kuchliligi, amaliy tayyorgarlikka katta e'tibor berilishi, mentorlik tizimi, pedagogik kasbga kirishning muqobil yo'llari va fan bo'yicha maxsus pedagogikaning rivojlanganligini ko'rsatish mumkin.

O'zbekiston ta'lim tizimida so'nggi yillarda kredit-modul tizimining joriy etilishi, ta'lim muassasalarining akademik va tashkiliy mustaqilligini kengaytirish hamda pedagogik kadrlar tayyorlash mazmunini yangilash borasida muhim o'zgarishlar amalga oshirilmoqda. Mazkur jarayonni yanada takomillashtirishda Angliya tajribasining ijobiy jihatlaridan milliy ta'lim tizimining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda foydalanish mumkin.

Xususan, pedagogik amaliyotning amaliy mazmunini kuchaytirish, oliy ta'lim muassasalari va umumiy o'rta ta'lim maktablari hamkorligini tizimlashtirish, mentorlik institutini rivojlantirish, diagnostik va refleksiv baholash mexanizmlaridan foydalanish hamda fan bo'yicha maxsus pedagogik tayyorgarlikni kuchaytirish o'qituvchilar kasbiy kompetensiyasini oshirishga xizmat qilishi mumkin.

Shunday qilib, O'zbekiston va Angliya tajribalarini qiyosiy o'rganish pedagogik kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirishning ilmiy-nazariy va amaliy yo'nalishlarini belgilash imkonini beradi. Bunda xorijiy tajribani bevosita ko'chirish emas, balki uning samarali mexanizmlarini O'zbekiston ta'lim tizimining milliy, ijtimoiy va institutsional xususiyatlariga moslashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi O'RQ-637-son Qonuni. – Toshkent, 2020-yil 23-sentyabr.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 24- maydagi "Oliy ta'lim tashkilotlariga o'qishga qabul qilish va davlat buyurtmasini joylashtirish tizimini takomillashtirish to'g'risida" PF- 81-sonli Farmoni.
3. Department for Education. Initial teacher training and early career framework (ITTECF), january, 2024..
4. Department for Education. Guidance Qualified teacher status (QTS): qualify to teach in England, 18 June 2025.
5. U.A. Jabbarov Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarini tayyorlash jarayonini Angliya pedagogik tajribasi asosida takomillashtirish:Dis/TDPU.-Toshkent, 2022.